

Česká republika
NÁLEZ
Ústavního soudu

Jménem republiky

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy a soudce zpravodaje Davida Uhlíře, soudkyně Kateřiny Šimáčkové a soudce Tomáše Lichovníka, ve věci ústavní stížnosti stěžovatele **Dipl. Ing. Pavla Hoffmanna**, zastoupeného JUDr. Kristinou Škampovou, advokátkou, se sídlem v Brně, Pellicova 8a, proti usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 9. října 2014 sp. zn. 28 Cdo 2595/2014 a proti rozsudku Krajského soudu v Ústí nad Labem - pobočka v Liberci ze dne 30. ledna 2014 sp. zn. 30 Co 630/2012, za účasti **Nejvyššího soudu, Krajského soudu v Ústí nad Labem - pobočka v Liberci** a České republiky, Krajského ředitelství policie Libereckého kraje, jednatelského prostřednictvím Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových, jako vedlejšího účastníka řízení, takto:

- I. Usnesením Nejvyššího soudu České republiky ze dne 9. 10. 2014, sp. zn. 28 Cdo 2595/2014 a rozsudkem Krajského soudu v Ústí nad Labem - pobočka v Liberci ze dne 30. 1. 2014, sp. zn. 30 Co 630/2012 bylo porušeno základní právo stěžovatele na spravedlivý proces, zaručené v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a v čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, základní právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života podle čl. 10 odst. 2 Listiny základních práv a svobod, právo na respektování soukromého a rodinného života podle čl. 8 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a svobod, jakož i právo dědit majetek podle čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.**
- II. Uvedená rozhodnutí se proto zrušují.**

O d ů v o d n ě n í :

I.

Vymezení věci

1. Včas podanou ústavní stížností, splňující i další náležitosti, se stěžovatel domáhal zrušení shora uvedených rozhodnutí obecných soudů, a to s poukazem na porušení jeho základních práv, zaručených v čl. 90 a v čl. 95 Ústavy, čl. 11 odst. 1, čl. 36 a násl. Listiny základních práv a svobod, jakož i čl. 6 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a čl. 1 Dodatkového protokolu č. 1 k Úmluvě.

2. Na základě kupní smlouvy ze dne 30. 8. 1906 nabyli prarodiče stěžovatele (rodiče jeho otce), MUDr. Otto Hoffmann a Hermína Hoffmannová dům v obci Mimoň pod č. p. 129, postavený na pozemku, tehdy vedeném pod p. č. 448/1 a pozemek tehdy vedený pod p. č. 448/1, vše zapsané v knihovní vložce č. 406 katastrální obec Mimoň,

soudní okres Česká Lípa (po provedené změně číslování parcel se jedná o pozemky p. č. 202, 203, 204, 205 a 206, na LV č. 8 okres Česká Lípa, k. ú. Mimoň).

3. Podle ustanovení § 2 odst. 1 vyhlášky ze dne 12. 5. 1939 Říšské sbírky zákonů, ve spojení s výnosy říšského ministra vnitra ze dne 12. 7. 1939, Ia 1594/39/3810 a říšského místodržícího v sudetské župě ze dne 29. 8. 1939, II Wiobl Jd. 7126/39, byly výše uvedené nemovitosti zkonfiskovány Německou říší jako židovský majetek. Konfiskace je zapsána pod č. 719 v pozemkové knize v knihovni vložce č. 406 ke dni 30. 12. 1943. Na základě opatření Tajné státní policie (gestapa), služebny Státní policie Liberec ze dne 29. 3. 1944 dle ustanovení § 1,3,4 vyhlášky o konfiskaci majetku patřícího nepřátelům národa a státu v sudetoněmeckých oblastech ze dne 12. 5. 1939, Říšská sbírka zákonů I, strana 911, ve spojení s výnosem říšského ministra vnitra ze dne 12. 7. 1939, Ia 1594/39/3810 a říšského místodržícího v sudetské župě ze dne 29. 8. 1939, III Wi/Jd. 7126/39 bylo vloženo do pozemkové knihy, knihovni vložky č. 406, vlastnické právo pro Velkoněmeckou říši, finanční správu říše, a to zápisem v pozemkové knize č. 183 ze dne 3. 5. 1944, a poznámka o konfiskaci ze dne 30. 12. 1943 byla vymazána.

4. Po skončení 2. světové války byl na základě dekretu prezidenta republiky č. 108/1945 Sb. ze dne 25. 10. 1945 o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy majetek po stěžovatelových prarodičích (v té době vedený ve vlastnictví bývalé Německé říše a dříve v držení německého občana Otto Wollmanna) zkonfiskován ve prospěch Československé republiky (k 20. 8. 1946 v národní správě MUDr. Václava Kotta), neboť tento majetek byl označen jako majetek bývalé Německé říše. Okresní národní výbor v České Lípě provádějící konfiskaci výměrem č. j. 28604 ze dne 28. 8. 1946, se otázkou, zda jsou splněny podmínky pro konfiskaci podle dekretu č. 108/1945 Sb., vůbec nezabýval. Přitom na základě ustanovení § 1 dekretu č. 5/1945 Sb. byly zneplatněny veškeré majetkové převody provedené po 29. 9. 1938 pod tlakem rasové persekuce, což se vztahovalo i na nemovitosti po prarodičích stěžovatele židovského původu.

5. Rozhodnutím Osídlovacího úřadu a fondu národní obnovy o odevzdání konfiskovaného nemovitého majetku obci ze dne 15. 12. 1949 byly podruhé konfiskované nemovitosti odevzdány do vlastnictví obce Mimoň, když byly zařazeny do seznamu konfiskovaných nemovitých podstat přicházejících v úvahu pro odevzdání obci. Rozhodnutí o odevzdání konfiskovaného majetku bylo schváleno usnesením Okresního soudu v České Lípě, pobočka v Mimoní, ze dne 10. 2. 1950, č. d. 478/50. Usnesení Okresního soudu v České Lípě bylo provedeno a nemovitosti byly převedeny z knihovni vložky č. 406 „vlastnictví Velkoněmecké říše“ do knihovni vložky č. 2057 „vlastnictví obce Mimoň“ a knihovni vložka č. 406 byla následně zrušena.

6. Na základě smlouvy o převodu správy majetku schválené Ministerstvem vnitra dne 20. 5. 1964 byla správa předmětných nemovitostí předána z Městského národního výboru v Mimoní na Krajskou správu Ministerstva vnitra Ústí nad Labem, a to z toho důvodu, že budova byla používána k účelům veřejné bezpečnosti. Nemovitosti byly na základě této smlouvy převedeny z knihovni vložky č. 2057 pozemkové knihy na list vlastnictví č. 8 evidence nemovitostí pro obec Mimoň, okres Česká Lípa, kde bylo zapsáno vlastnictví Československého státu - Krajské správy Ministerstva vnitra, Ústí nad Labem.

7. Podle zákona č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů, a na základě žádosti Ministerstva vnitra ČR ze dne 19. 11. 1996 o změně názvu vlastníka dle dohody o vypořádání majetku ČSFR ze dne 14. 12. 1992, bylo vlastnické právo přepsáno z Československého státu - ministerstva vnitra ČSR na ČR - Ministerstvo vnitra ČR. Podle opatření o určení příslušnosti hospodařit s majetkem státu ze dne 22. 12. 2009 byly nemovitosti převedeny na LV č. 2558 pro k.ú. Mimoň, okres Česká Lípa, obec Mimoň, kdy se příslušnou složkou k hospodaření stalo Krajské ředitelství policie Libereckého kraje. Dnes jsou tedy předmětné nemovitosti zapsány na LV č. 2558 pro okres Česká Lípa, k.ú. Mimoň, obec Mimoň, a jedná se o budovu č.p. 129, obč. vyb., a pozemky p. č. 202, 203, 204, 205 a 206. Nachází se v nich služebna Policie České republiky.

8. Stěžovatel se u Okresního soudu v České Lípě svojí žalobou proti České republice, Krajskému ředitelství policie Libereckého kraje ze dne 27. 6. 2011, domáhal určení, že vlastníky předmětných nemovitostí byli ke dni úmrtí, tj. ke dni 26. 10. 1942, jeho prarodiče MUDr. Otto Hoffmann a Hermína Hoffmannová, každý z ideální jedné poloviny. V řízení prokázal, že všichni členové jeho rodiny zemřeli za války násilnou smrtí v souvislosti s rasovou perzekucí (včetně jeho rodičů MUDr. Jana Hoffmanna a MUDr. Alžběty Hoffmannové, zmíněných prarodičů, strýce Františka Hoffmanna, tety Gertrudy Steinové a jejího manžela Ing. Karla Steina) a stal se tak univerzálním dědicem. Samotný stěžovatel koncentrační tábor, do kterého byl odeslán ve čtyřech letech, přežil. O nemovitosti svých prarodičů v obci Mimoň neměl ani ponětí a dozvěděl se o ní v zásadě náhodou v době, kdy všechny lhůty podle restitučních předpisů již uplynuly. Uplatnil proto určovací žalobu, kterou opřel o shora uvedené skutečnosti dvojí absolutně neplatné konfiskace předmětného majetku Velkoněmeckou říší a Československým státem, o okolnosti zvláštního zřetele hodné, dané rasovou perzekucí, a naléhavý právní zájem na požadovaném určení, neboť bez tohoto určení nemůže být obnoveno dědické řízení, v němž by bylo rozhodováno o majetku, který vyšel dodatečně najevo.

9. Okresní soud v České Lípě po provedeném dokazování stěžovateli vyhověl, shledal na jeho straně naléhavý právní zájem, a rozsudkem ze dne 21. června 2012, sp. zn. 7 C 103/2011, vyslovil, že předmětné nemovitosti byly ke dni úmrtí, tj. ke dni 26. 10. 1942, vlastněny MUDr. Otto Hoffmannem, narozeným 21. 2. 1865, a Hermínou Hoffmannovou, narozenou 13. 9. 1877, každým z jedné ideální poloviny. Výrokem II. okresní soud rozhodl o nákladech řízení. Vzal přitom v potaz stanovisko pléna Ústavního soudu z 1. 1. 2005, Pl. ÚS - st. 21/05, kde je uvedeno, že v případě absence legitimního očekávání na straně navrhovatele, není naplněna preventivní funkce žaloby podle ustanovení § 80 písm. c) o. s. ř. a není tedy dána ani naléhavost právního zájem na jejím určení. Soud však dospěl k závěru, že stěžovatel bez své viny nemohl využít cestu restitučních předpisů, a v daném výjimečném případě není pro důvody zvláštního zřetele hodné, v situaci kolize restitučních předpisů s obecnou právní úpravou, vyloučeno uplatnit nárok určovací žalobou, což podepřel judikáty Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 562/09, sp. zn. I US 663/06, sp. zn. Pl. ÚS 9/07 a sp. zn. II. ÚS 2326/07. Soud pak uzavřel, že na základě neplatné konfiskace nemůže být vlastníkem nemovitostí právní nástupce tehdejšího Československa, ale vlastník původní, který nemovitosti získal na základě platného nabývacího titulu, jímž byla kupní smlouva ze dne 30. 8. 1906, kterou prarodiče stěžovatele nabyli předmětné nemovitosti.

10. Po odvolání žalovaného však Krajský soud v Ústí nad Labem - pobočka

v Liberci rozsudkem ze dne 30. 1. 2014, sp. zn. 30 Co 630/2012, rozsudek okresního soudu změnil tak, že žaloba se zamítá a stanovil stěžovateli povinnost zaplatit náklady řízení. Odvolací soud vyšel ze skutkových zjištění a závěrů o skutkovém stavu, jak je učinil soud prvního stupně, leč po zhodnocení provedených důkazů dospěl k jinému závěru ohledně přípustnosti žaloby na určení. Uzavřel, že stěžovatel přece jen mohl svůj nárok uplatnit podle restitučních předpisů a z toho důvodu je žaloba na určení vyloučena. Zabýval se přitom tím, zda jsou na straně stěžovatele dány mimořádné okolnosti, které by zakládaly konkrétní legitimní očekávání, že má být jeho žalobě vyhověno a pro něž by nebylo možno považovat určovací žalobu za obcházení smyslu a účelu restitučního zákonodárství.

11. Individuální rozměry případu, pro něž by se na stěžovatele zmeškání restitučních lhůt nemělo vztahovat, spatřoval soud prvního stupně zejména v tom, že o existenci předmětných nemovitostí stěžovatel nevěděl a nemohl vědět s ohledem na svůj nízký věk po návratu z koncentračního tábora, ve skutečnosti, že všichni jeho příbuzní ze strany prarodičů během války zemřeli a rovněž proto, že jeho nevědomost o existenci tohoto majetku spoluzapříčinil sám stát.

12. Odvolací soud však dospěl k závěru, že stěžovatelem tvrzené okolnosti legitimní očekávání úspěchu určovací žaloby zakládat nemohou. Včasnému uplatnění restitučního nároku podle zákona o mimosoudních rehabilitacích totiž dle jeho názoru nebránila žádná objektivní skutečnost. Podle názoru odvolacího soudu se stěžovatel mohl a měl zajímat o to, jestli případně neexistoval nějaký majetek po předcích a zda jej nelze podle restitučních předpisů vydat. Dále konstatoval, že každý se musí o svá práva brát a proto neměl nikdo povinnost ho na možnost restituce upozorňovat, a to ani ohledně majetku, který nepřešel na třetí osoby, ale zůstal ve vlastnictví konfiskujícího státu. Proto odvolací soud odmítl také odkazy na rozhodnutí Ústavního soudu, které ve výjimečných případech určovací žalobu připouštějí, neboť na stěžovatelově straně prý nebylo legitimní očekávání úspěchu požadovaného určení a proto nebyl ani dán naléhavý právní zájem ve smyslu § 80 písm. c) o.s.ř. jako základní předpoklad vyhovění takové žalobě.

13. K těmto závěrům se v podstatě přiklonil i Nejvyšší soud, když usnesením ze dne 9. 10. 2014, sp. zn. 28 Cdo 2595/2014 odmítl stěžovatelovo dovolání. Citoval přitom svoji judikaturu, jakož i výše uvedené stanovisko Ústavního soudu ve věcech střetu restitučních předpisů a obecných právních předpisů o určení a ochraně vlastnického práva, a dospěl k závěru, že žalobě nebylo vyhověno po právu.

II.

Argumentace stěžovatele

14. Stěžovatel v ústavní stížnosti po podrobné rekapitulaci případu uvedl, že odvolací soud a Nejvyšší soud ve zkoumaném případě postupovaly nadmíru formalisticky, neposoudily správně otázku legitimního očekávání a v zásadě mu odeprěly spravedlnost. Dodnes tak nebyla poskytnuta ochrana jeho právu vlastnit majetek po právních předchůdcích, přesněji řečeno právo řádně nabýt tento majetek při dodatečném projednání dědictví. Přitom se zcela zjevně jedná o majetek nezákonně odňatý v průběhu druhé světové války osobám židovského původu a podruhé neoprávněně konfiskovaný jako majetek Velkoněmecké říše po skončení druhé světové války Československým státem.

15. Zopakoval, že na základě ustanovení § 1 dekretu č. 5/1945 Sb. byly zneplatněny veškeré majetkové převody provedené po 29. 9. 1938 pod tlakem rasové persekuce, což se vztahovalo i na nemovitosti po stěžovatelových prarodičích. S ohledem na tuto skutečnost tedy byla absolutně neplatná první konfiskace provedená podle výše citované Říšské sbírky zákonů, ve spojení s výnosy říšského ministra vnitra a říšského místodržícího v sudetské župě. Na základě dekretu č. 5/1945 Sb. měl být opraven zápis v pozemkové knize tak, že zde měli být zapsáni opět stěžovateli prarodiče. Zde však došlo k zásadnímu pochybení, když zápis opraven nebyl. Druhá konfiskace předmětných nemovitostí byla provedena na základě dekretu č. 108/1945 Sb., aniž by byla zohledněna absolutní neplatnost předchozího majetkového převodu. Stěžovateli prarodiče (ani rodiče a ani žádný z jejich potomků) nebyli národnosti německé nebo maďarské, aby se na ně mohlo vztahovat ustanovení § 1 dekretu č. 108/1945 Sb., naopak byli osobami, které trpěly pod nacistickým terorem. Bezdůvodně provedená druhá konfiskace je tedy také absolutně neplatná pro nenaplnění zákonných podmínek pro její provedení. Skutečnost, že si stát byl pochybení vědom, potvrzuje i přípis osídlovacího referenta Obvodního národního výboru v České Lípě ze dne 18. 4. 1947, č.j. 11811/47, kde je uvedeno, že k některým konfiskacím podle dekretu č. 108/1945 Sb. došlo i u osob, které majetek pozbyly pod tlakem okupace. Okresní národní výbor požadoval od místních národních výborů seznam konfiskovaných nemovitostí, aby bylo možno “přezkoušet politickou spolehlivost pro případ vrácení majetku původním vlastníkům”.

16. Pokud jde o otázku, zda se reálně mohl domáhat svého majetku po listopadu 1989 v rámci restitucí, stěžovatel uvedl, že jednoznačně prokázal, proč tak nemohl učinit. O tomto majetku se dozvěděl, až když byly všechny lhůty pro podání restituční žaloby pryč. Se stěžovatelem opakovaně popsány okolnostmi případu a důvody, proč nežádal o majetek v restituci, se také ztotožnil soud prvního stupně; až odvolací a Nejvyšší soud tuto otázku posoudily odlišně. Odvolací soud připustil, že v případě předmětného majetku je zřejmé, že podmínky pro jeho konfiskaci splněny nebyly, avšak k vydání konfiskačního výměru došlo, a tento nebyl napaden odvoláním k Zemskému národnímu výboru, jak to umožňovalo ustanovení § 1 odst. 3 citovaného dekretu. Obecné soudy nyní nemají, dle názoru odvolacího soudu, oprávnění tehdejší správní rozhodnutí zkoumat věcně, tedy z hlediska, zda byly splněny podmínky pro konfiskaci. Že se nikdo ze stěžovatelových příbuzných vydání konfiskačního výměru nedožil, že nebylo nikomu doručeno, a nebyl nikdo, kdo by mohl odvolání podat, když stěžovatel byl v té době šestileté dítě, nevzal odvolací soud podle stěžovatele dostatečně v úvahu.

17. Také Nejvyšší soud se specifiky daného případu podle názoru stěžovatele v podstatě vůbec nezabýval, citoval pouze svoje judikáty a shora rozebírané stanovisko Ústavního soudu, které prý vůbec možnost určovací žaloby v konkurenci s restitučními předpisy nepřipouští, přičemž ale řádně nezhodnotil pozdější rozhodnutí Ústavního soudu, a to přinejmenším nálezy sp. zn. I. ÚS 562/09, I. ÚS 663/06, Pl. ÚS 9/07 a II. ÚS 2326/07, ve kterých Ústavní soud určovací žalobu v restitučních věcech ve výjimečných případech připustil. Těmito rozhodnutími Ústavního soudu byl dovolací soud přitom rovněž vázán.

18. Pokud Nejvyšší soud z odůvodnění stanoviska Ústavního soudu mj. cituje, že “poskytnutím ochrany tvrzenému vlastnickému právu, které zaniklo před více jak

šedesáti roky by byla narušena právní jistota osob, které v průběhu této doby nabyly věci od státu nebo předchozího vlastníka a mohly spoléhat pouze na zásadu důvěry v katastrální zápis”, stěžovatel podotýká, že majetek jeho prarodičů nepřešel do vlastnictví dalších osob a byl nepřetržitě buď v majetku obce, nebo státu. O žádné “právní jistotě osob, která by byla narušena”, tak nelze v daném případě vůbec hovořit.

19. Stěžovatel je přesvědčen, že v důsledku nesprávného postupu a rozhodnutí odvolacího a dovolacího soudu došlo k porušení zejména jeho práva na spravedlivý proces a v konečném důsledku též práva na ochranu vlastnictví, práva vlastnit majetek po svých předcích. Z uvedených důvodů proto požaduje, aby Ústavní soud napadená rozhodnutí obecných soudů zrušil.

III.

Průběh řízení před Ústavním soudem

Vyjádření účastníků řízení a vedlejšího účastníka řízení

20. Nejvyšší soud ve svém vyjádření k ústavní stížnosti uvedl, že citované stanovisko Ústavního soudu za překonané pokládat nelze, i když Ústavní soud zajisté zapovídá obecným soudům názory vyslovené v daném stanovisku aplikovat mechanicky (viz kupř. náleží Ústavního soudu ze dne 15. 5. 2013, sp. zn. I. ÚS 442/13). Nejvyšší soud nemá za to, že by se postup obecných soudů v předmětném sporu tomuto imperativu přičil. Stěžovatel prý v dosavadním řízení neuvedl dostatečně silné důvody, pro něž nemohl svá práva uplatnit v rámci restitucí, a pohybuje se pouze v rovině povšechné kritiky postupu soudů jako formalistického, jednoznačné námitky poukazující na konkrétní nesprávnost v právním posouzení dané věci, jež by dosahovala ústavněprávní intenzity, však Ústavnímu soudu nepředestřel.

21. Argumentace stěžovatele se opírá ve značné míře o odkazy na judikáty Ústavního soudu, jež o vztahu obecné určovací žaloby a restitučního zákonodárství pojednávají ve vazbě na problematiku restitucí historického majetku církví, což je však oblast zcela specifická. Rozhodovací praxe Ústavního soudu, zabývající se těmito otázkami, akcentovala dlouhodobou nečinnost zákonodárce navzdory legitimnímu očekávání církví, že dojde k nápravě majetkových křivd jim způsobených (viz stěžovatelem zmiňované náleží Ústavního soudu ze dne 24. 6. 2009, sp. zn. I. ÚS 663/06, ze dne 31. 8. 2011, sp. zn. I. ÚS 562/09, ze dne 1. 7. 2010, sp. zn. Pl. ÚS 9/07, nebo ze dne 31. 3. 2011, sp. zn. II. ÚS 2326/07), což však není nikterak analogické postavení ústavního stěžovatele. Náleží Ústavního soudu ze dne 17. 5. 2011, sp. zn. I. ÚS 3248/10 (viz zejména jeho bod 49), na projednávanou věc rovněž nedopadá, neboť se týká situace, v níž nebylo vlastnictví oprávněných osob v době běhu lhůty pro uplatnění restitučního nároku zpochybňováno, pročež neměly objektivního důvodu, aby se o svá práva braly podle restitučních předpisů, což ovšem o současném ústavním stěžovateli opět říci nelze. Konečně náleží Ústavního soudu ze dne 4. 12. 2008, sp. zn. I. ÚS 428/06, v řešené věci nebyl použitelným proto, že stěžovatel se s žalobou na soudy obrátil až v roce 2011, a dřívější vývoj náhledu judikatury na otázku vztahu restitučních předpisů a obecných prostředků ochrany vlastnického práva se jej tedy nijak nedotkl. Z předeslaných důvodů je podle Nejvyššího soudu možno rozhodnutí obecných soudů v projednávané věci pokládat za ústavně konformní, a proto navrhl, aby ústavní stížnost byla jako zjevně neopodstatněná odmítnuta, popřípadě jako

nedůvodná zamítnuta.

22. Krajský soud v Ústí nad Labem - pobočka v Liberci pouze odkázal na odůvodnění svého napadeného rozsudku.

23. Úřad pro zastupování státu ve věcech majetkových uvedl, že neshledává ústavní stížnost důvodnou, neboť na rozdíl od stěžovatele má za to, že ústavní stížností napadená rozhodnutí Nejvyššího soudu a Krajského soudu v Ústí nad Labem - pobočka v Liberci jsou po právu a k tvrzenému porušení stěžovatelem odkazovaných základních práv nedošlo. Úřad konstatoval, že “nesporuje stěžovatelem vylíčené skutečnosti ohledně odnětí majetku jeho předkům, ani jejich následující osud, ani líčení osudu samotného stěžovatele”. Neztotožňuje se však s právními závěry, které stěžovatel k posouzení skutkového stavu předkládá.

24. Stěžovatel se prý mylí, když tvrdí, že pouze na základě dekretu prezidenta republiky č. 5/1945 Sb. měla být provedena změna zápisu v pozemkové knize tak, že by se obnovil původní stav. Odkazovaný dekret již v § 1 odst. 2 předpokládá pro způsob uplatnění nároků úpravu zvláštním právním předpisem. Následující konfiskaci předmětného majetku provedenou na základě dekretu č. 108/1945 Sb., zjevně bez naplnění podmínek tímto dekretem stanovených, bylo možno napadnout dle v dekretu č. 5/1945 Sb., predikovaného zvláštního předpisu, kterým byl zákon 128/1946 Sb. Na případy, kdy tak oprávněné osoby nemohly v rozhodném období, tj. ve tříleté lhůtě od vydání tohoto zákona, z důvodů zřetele hodných učinit, pamatovaly pak restituční zákony, v daném případě zák. č. 87/1991 Sb., ve znění zák. č. 116/1994 Sb. v § 3 odst. 2. Stěžovatel však nevyužil ani tohoto svého práva, které mu bylo poskytnuto restitučním zákonodárstvím po roce 1989, a lhůta pro uplatnění jeho práva marně uplynula. Stěžovatel v řízení před obecnými soudy podle vyjádření neprokázal zřetele hodnou výjimečnou okolnost, která mu zabránila přistoupit k včasnému uplatnění nároku dle restitučních předpisů, a která by zakládala důvod pro prolomení shora označené zásady neuplatňovat nároky z křivd způsobených v době nesvobody mimo rámec restitučních zákonů, tj. dle obecných právních předpisů.

IV.

Vlastní posouzení věci

25. Ústavní stížnost je důvodná.

26. Ústavnímu soudu nepřísluší přezkoumávat celkovou zákonnost rozhodování obecných soudů, ani nahrazovat jejich dokazování a hodnocení provedených důkazů. Jako soudní orgán ochrany ústavnosti je však oprávněn posoudit, zda v předchozím řízení nebyla porušena ústavně zaručená základní práva, mezi nimi právo na soudní a jinou právní ochranu a na spravedlivý proces. Přitom považuje za samozřejmé a určující pro nalézání práva, že vždy je nezbytné vycházet z individuálních rozměrů každého jednotlivého případu, které jsou založeny na zjištěných skutkových okolnostech. Povinnost obecných soudů nalézat právo neznamená pouze vyhledávat přímé a výslovné pokyny v zákonném textu a striktně se držet převažující judikatury, ale též povinnost zjišťovat a formulovat, co je konkrétním právem i tam, kde jde o

interpretaci abstraktních norem a ústavních zásad. Nejen legislativní činnost státu tvorbou práva, ale zejména aplikace a interpretace právních předpisů, s přihlédnutím ke všem zvláštnostem jedinečného případu, vytváří ve veřejnosti nakonec vědomí toho, co je a co není právem a zvyšuje míru důvěry občanů v instituce právního státu.

27. V první řadě bylo třeba se zabývat stanoviskem Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS-st. 21/05 (publikováno pod č. 477/2005 Sb.), z kterého vycházely obecné soudy a dle něhož *tvrzením vlastnického práva, zejména toho, jež vyžaduje záznam do katastru nemovitostí, v případě absence legitimního očekávání na straně navrhovatele není naplněna preventivní funkce žaloby dle § 80 písm. c) občanského soudního řádu, a tedy není dána ani naléhavost právního zájmu na jejím podání. Žalobou o určení vlastnického práva nelze obcházet smysl a účel restitučního zákonodárství. Nelze se účinně domáhat podle obecných předpisů ani ochrany vlastnického práva, k jehož zániku došlo před 25. 2. 1948 a zvláštní restituční předpis nestanovil způsob zmírnění nebo nápravy této majetkové újmy.*

28. Bylo nutné zvážit, zda skutkové okolnosti případu stěžovatele se shodují s podmínkami, vymezenými Ústavním soudem ve výše uvedeném stanovisku, či zda se od něj odchylují, a pokud se odchylují, zda se jedná o odchylky natolik významné, aby odůvodnily rozhodnutí ve prospěch stěžovatele.

29. Nálezy a stanoviska Ústavního soudu představují významný prvek zajišťující svoji závazností stabilitu právního prostředí, právní jistotu a demokratickou povahu právního státu.

30. Definici právního a ústavního státu nelze přitom vymežit jen výčtem organizačních (institucionálních a procesních) náležitostí: nejpodstatnější složkou těchto pojmů je jejich hodnotová vázanost na demokratickou povahu ústavního státu a na takové chování právního státu, jež je nejen ve shodě s formálněprávními předpisy, ale je také spravedlivé. V důsledku své demokratizace nemůže být moderní právní stát chápán jako pouhé rozšíření formálního právního státu o nové oblasti. Jeho pojetí se mění kvalitativně, v důsledku čehož se nedefinuje již pouze ve formálním, ale především v materiálním smyslu (Klokočka, V.: Ústavní systémy evropských států, Linde, Praha, 1996, str. 84).

31. Úkolem soudce v podmínkách materiálního právního státu tak vždy musí být snaha nalézt řešení, které by zajišťovalo maximální realizaci základních práv účastníků řízení, a není-li to ve vztahu k jednomu z nich možné, rozhodnout v souladu s ideou spravedlnosti, podle obecného přirozenoprávního principu.

32. Při snaze dobrat se práva v souladu s ideou spravedlnosti se soud potýká s nejjednodušším úkolem. Jak píše Gustav Radbruch, obecné blaho, spravedlnost a právní jistota jsou nejvyšší cíle práva, ale ne v příjemné shodě, nýbrž v příkrém rozporu vůči sobě navzájem (O napětí mezi účely práva, Wolters Kluwer, Praha, 2012, str. 95). V tomto případě se může požadavek individuální spravedlnosti stěžovatele jevit v rozporu s požadavkem právní jistoty, akcentovaným odůvodněním výše citovaného stanoviska Ústavního soudu.

33. Nejdříve se tedy Ústavní soud zaměřil na otázku, zda existují v souzeném případě konkrétní okolnosti, odlišující jej od obecného výše citovaného stanoviska Ústavního soudu. Posuzoval, zda stěžovatel obchází svým postupem restituční

předpisy, zda těchto předpisů mohl reálně využít, nebo mu nezbylo nic jiného, než se majetku po svých prarodičích domáhat určovací žalobou. Jak je zřejmé ze shora uvedené narační části tohoto nálezu, tuto klíčovou otázku posoudil jinak soud prvního stupně, který po podrobném dokazování stěžovateli vyhověl, a zcela jinak soud odvolací a dovolací. Odvolací soud ve svém rozhodnutí uvedl, že “včasněmu uplatnění restitučního nároku podle zákona o mimosoudních rehabilitacích dle jeho názoru nebránila žádná objektivní skutečnost”. Proto také odmítl odkazy na rozhodnutí Ústavního soudu, které ve výjimečných případech určovací žalobu připouštějí, neboť na stěžovatelově straně prý nebylo legitimní očekávání úspěchu požadovaného určení a proto nebyl ani dán naléhavý právní zájem ve smyslu § 80 písm. c) o. s. ř. Obdobně se vyjádřil Nejvyšší soud, když uvedl, že “stěžovatel v dosavadním řízení neuvedl dostatečně silné důvody, pro něž nemohl svá práva uplatnit v rámci restitucí, a pohybuje se pouze v rovině povšechné kritiky postupu soudů jako formalistického”.

34. Ústavní soud se však v daném případě v zásadě ztotožnil se závěry, ke kterým dospěl soud prvního stupně. Je tedy rovněž přesvědčen, že stěžovatel takové silné důvody uvedl a prokázal. K názoru, že na straně stěžovatele nebylo možno shledat legitimní očekávání úspěchu požadovaného určení a proto nebyl ani dán naléhavý právní zájem, Ústavní soud uvádí, že stěžovatel měl přinejmenším legitimní očekávání, že odpovědné orgány veřejné moci posoudí jeho nárok i žalobu také z hlediska shora předestřených zásad, kterými se definuje materiální právní stát.

35. Uvedené nálezy Ústavního soudu, které výjimečně připouštějí užít určovací žaloby v konkurenci s restitučními předpisy, Nejvyšší soud ve svém výše uvedeném vyjádření správně identifikoval a stručně vyložil jejich podstatu. Ústavní soud však doplňuje, že tyto nálezy nelze interpretovat tak, jakoby taxativně a jednou provždy stanovily výjimky, kdy je možno využít určovací žaloby, a pokud určitý případ pod ně podřadit nelze, musí být návrh odmítnut. Nálezy obsahují i pasáže obecné, obdobné výše vymezeným závěrům charakterizujícím materiální právní stát, které se netýkají jen církevních restitucí a dalších výjimečných situací. Vyplývá z nich, že v každém jednotlivém případě se mohou vyskytnout okolnosti, které odůvodňují použití určovací žaloby jako jediného možného prostředku nápravy křivd. Výjimečnost tohoto postupu tím přitom není nikterak narušena.

36. Z jakých důvodů tedy ústavněprávně ob stojí procesní postup stěžovatele v daném konkrétním případě? Ústavní soud, poté, co se seznámil s obsahem příslušného spisového materiálu (spis Okresního soudu v České Lípě sp. zn. 7 C 103/2011), nemá žádný důvod nevěřit stěžovateli, že o nemovitostech nevěděl a že vše se událo tak, jak popisuje. Uvedené neznámá, že každý, kdo tvrdí, že o majetku podléhajícím restitučním předpisům nevěděl, má otevřenou cestu k uplatnění určovací žaloby. Ve většině takových případů skutečně převáží zásada “*vigilantibus iura*”, ale ve zkoumané věci se podle názoru Ústavního soudu vyskytují okolnosti takového charakteru, že by bylo nespravedlivé na tomto přísném principu setrvat.

37. Z uvedeného spisového materiálu Ústavní soud zjistil, že stěžovatel již ve svém prvním podání v dané věci k Okresnímu soudu v České Lípě přehledně uvedl a prokázal, že jeho prarodiče zakoupili v roce 1906 předmětné nemovitosti, které jim byly neoprávněně konfiskovány nejdříve roku 1944 Velkoněmeckou říší jako osobám židovské národnosti a v roce 1949, opět neoprávněně, Československým státem jako “německý majetek”. Stěžovatel zdůraznil, že o existenci těchto nemovitostí nevěděl

a ani nemohl vědět, a proto nemohl žádat o jejich vydání podle restitučních předpisů. Proto mu nezbylo, než se žalobou domáhat určení, že jeho prarodiče byli k datu úmrtí vlastníky těchto nemovitostí, aby následně mohl jako jediný, univerzální dědic, navrhnout dodatečné projednání dědictví.

38. Toto jsou stěžejní skutkové okolnosti daného případu: Stěžovatel uvedl a doložil důkazy, že se narodil v Praze 20. 3. 1939 těsně po útěku jeho rodičů z Podkarpatské Rusi v souvislosti s její okupací Maďarskou armádou (v důsledku tzv. První vídeňské arbitráže ministrů zahraničí Německa a Itálie Ribbentropa a Ciana). Jeho otec MUDr. Jan Hoffmann (nar. 13. 12. 1899) pracoval jako zubní lékař a matka, MUDr. Alžběta Hoffmannová (nar. 20. 10. 1908), jako dětská lékařka. Stěžovatelův otec byl dne 11. 6. 1942 v Praze zastřelen gestapem a tehdy tříletý stěžovatel byl spolu s matkou následně deportován do Terezína, kde matka dne 27. 7. 1943 zemřela vysílením.

39. Prarodiče stěžovatele (rodiče jeho otce a vlastníci předmětných nemovitostí), MUDr. Otto Hoffmann (nar. 21. 2. 1865), městský lékař, a Hermína Hoffmannová (nar. 13. 9. 1877), žili jako sudetoněmečtí židé v obci Mimoň, okres Česká Lípa. Měli tři děti, stěžovatelova otce Jana, stěžovatelova strýce Františka a tetu Gertrudu, provdanou Steinovou. V roce 1938 po obsazení Sudet museli prarodiče uprchnout do Prahy, a bydleli v Haštalské ulici č. 6, Praha, Staré město. Dne 26. 10. 1942 byli deportováni do vyhlazovacího tábora v Osvětimi, kde byli s ohledem na svůj věk zavražděni téhož dne.

40. Manželu stěžovatelovy tety Ing. Karlu Steinovi se podařilo 3. 4. 1939 odjet do Anglie, kam ho měla následovat manželka s dcerou, což se však nezdařilo a obě zahynuly v Osvětimi. Ing. Stein spáchal roku 1945 v Anglii sebevraždu, když se dozvěděl o osudu svých blízkých. Válku nepřežil ani bratr stěžovatelova otce, strýc František Hoffmann. Stěžovatel konstatoval, že ze strany jeho otce tedy nepřežil nikdo, kromě jeho samotného. Bylo mu tehdy pouhých šest let. Členové rodiny z matčiny strany také všichni zahynuli v Osvětimi a válku přežili pouze dva sourozenci stěžovatelovy matky (bratr a sestra), kteří však žili jinde a neznali majetkové poměry rodiny stěžovatelova otce a dědečka. Dr. Evžen Kelety, bratr matky, byl stěžovatelovým poručníkem od roku 1946 do roku 1948 a od roku 1948 žil stěžovatel u své tety, sestry matky, na Slovensku v obci Michalovice. Roku 1956 se stěžovatel vrátil do Prahy, kde studoval na elektrotechnické fakultě a roku 1968 odešel do SRN.

41. O tom, že jeho prarodiče vlastnili v Mimoně předmětné nemovitosti se stěžovatel dozvěděl, až když se po odchodu do důchodu začal podrobně zajímat o jejich osudy a začal pátrat v dostupných archivech. Zde informace vyhledával velmi složitě, neboť většina podkladů o osobách židovské národnosti byla kdysi úmyslně ničena. Zopakoval, že se z koncentračního tábora vrátil jako šestiletý, jeho rodiče ani prarodiče nežili, a nebyl nikdo, kdo by jej v budoucnu o existenci nemovitostí informoval. Domníval se, spolu se svými zbylými příbuznými, že má nárok na vypořádání za majetek zanechaný svými rodiči na Podkarpatské Rusi a na vklad u Lékařské záložny Praha. O tyto nároky se přihlásil již v roce 1945 a 1947 prostřednictvím svých poručníků. Pro úplnost lze poznamenat, že v roce 2007 podal žádost o odškodnění podle vyhl. č. 159/1959 Ú.l. a roku 2009 žádost o přiznání finanční náhrady podle zákona č. 212/2009 Sb. Jelikož mu ministerstvem vnitra nebylo nic přiznáno, podal stěžovatel žalobu, o které bylo vedeno řízení u Obvodního soudu pro Prahu 7.

42. Ústavní soud konstatuje, že nebyly ani v nejmenším zpochybněny skutečnosti, které k tomu stěžovatel uvedl: “Prakticky nic jsem si nepamatoval, a to v souvislosti s velmi traumatizujícími zážitky, kterými jsem byl obklopen. Po mých prarodičích nezbyly žádné doklady, dokonce ani fotografie. Dokumenty, které se mi podařilo získat, jsem velice obtížně hledal po různých archivech v rámci České republiky. V archivech jsem nehledal majetek, ale informace o mých předcích, k čemuž jsem se odhodlal až po odchodu do důchodu...Domnívám se, že důvody, pro které jsem o majetku nevěděl, jsou velmi výrazně zvláštního zřetele hodné. O majetek z rodinné větve mojí matky, o kterém mne informovala přeživší část rodiny, se ucházím dle právní úpravy určené pro tento majetek (nemovitosti na Podkarpatské Rusi) a stejně bych postupoval i u majetku svých prarodičů, kdybych o něm věděl. O tomto majetku nevěděli ani moji opatrovníci, neboť prvním z nich byl pan Jakob Fischer, v zásadě cizí člověk, který se mne ujal, když jsme opouštěli koncentrační tábor a já byl zcela osamocené malé dítě. Můj druhý poručník, strýc Dr. Evžen Kelety, sám velmi traumatizovaný a fyzicky oslabený, pocházel z matčiny strany a také nic nevěděl o majetku v Mimoni. Jen já jsem nejlépe schopen popsat své rozpoložení a stav; své zážitky a ztráty jsem psychologicky potlačoval až do mého stáří” (str. 84, 149 spisu). “Někdy roku 1968 učinil můj tchán dotaz na matriku v Jihlavě, zda se tam nenacházejí nějaké doklady, týkající se mého otce a dědečka. Bylo mu sděleno, že tam nic takového není. Také jsem se byl podívat v Praze v bytě po mém otci, ale ani tam jsem se nic nedozvěděl. Teprve roku 2004, když jsem na doporučení Českého národního archivu pátral v archivu v České Lípě, jsem čistě náhodou z volebního seznamu pro rok 1930 zjistil, že dědeček bydlel v Mimoni.” (protokol o jednání, OS v České Lípě, str. 87 spisu).

43. Z uvedených, místy pochopitelně emotivních pasáží výpovědi stěžovatele, mimo jiné vyplývá, proč je se slovy “objektivně mu nic nebránilo pátrat po majetku” nutno v obdobných případech zacházet opatrně. Je notorií, že v právním státě se majetku ani nároku na něj nikdo dobrovolně nezavazuje. Stěžovatel nebyl laxním ani nedbalým, což prokazuje také skutečnost, že majetku, o kterém měl povědomost se řádně domáhal a domáhá, ale z výše popsaných, zvláštního zřetele hodných důvodů zjistil, že majetek po jeho prarodičích vůbec existuje, pozdě, až po uplynutí všech restitučních lhůt. Pokud k uvedeným skutečnostem, charakterizujícím daný případ a činícím jej případem sui generis, obecné soudy dostatečně nepřihlédly, porušily tím základní garance spravedlivého zjišťování materiální pravdy.

44. Uvedený závěr je podepřen ještě dalšími stěžejními okolnostmi, tvořícími z tohoto případu specifickou a zvláštního přístupu hodnou záležitost. Je zjevné, že první konfiskace majetku, provedená z rasových důvodů nacistickou Německou říší, je nulitním aktem, jehož vady dosahují takové úrovně, že nelze vůbec mluvit o právním aktu. Nikoho nezavazuje a nikdo není povinen ho respektovat. Bez zbytečných eufemismů nutno konstatovat, že se jednalo o zbavení majetku v důsledku totalitním státem organizované a dokonané loupežné vraždy.

45. K podobnému “zákonodárství” se vyjádřil jednoznačně německý Spolkový ústavní soud při posuzování nařízení k zákonu o říšském občanství, na základě kterého bylo židům, kteří před nacisty uprchli, odňato občanství a konfiskován majetek. Ve slavném nálezu z roku 1968 (BverfGE 23, 98 - Ausbürgerung I), ve kterém zdůraznil prioritu přirozeného práva nad právem pozitivním, mimo jiné Spolkový ústavní soud

vyslovil: Nacionálně socialistické “právní” předpisy nelze uznat jako platné právo, neboť tak evidentně protirečí fundamentálním principům spravedlnosti, že soudce, který by je použil, nebo jejich právní následky uznal, by aplikoval neprávo místo práva (*Nationalsozialistischen “Rechts” vorschriften kann die Geltung als Recht abgesprochen werden, wenn sie fundamentalen Prinzipien der Gerechtigkeit so evident widersprechen, daß der Richter, der sie anwenden oder ihre Rechtsfolgen anerkennen wollte, Unrecht statt Recht sprechen würde*). Jednou stanovené neprávo, které zjevně porušuje konstitutivní základy práva, se nestane právem tím, že je používáno a dodržováno (*Einmal gesetztes Unrecht, das offenbar gegen konstituierende Grundsätze des Rechtes verstößt, wird nicht dadurch zu Recht, daß es angewendet und befolgt wird*).

46. K neblahým pokusům nahrazovat legitimitu právních předpisů pomocí pouhé legality, připomenul významný německý právní vědec Horst Dreier, že při postupném zbavování práv židů sehráli tehdejší “vědci státního práva” jenom roli protokolantů, popisujících jednotlivá opatření. Ze čtyř zastávek na cestě k vyhlazení evropského židovstva - za první definice, za druhé izolace, za třetí koncentrace a za čtvrté deportace a likvidace, státovědci popisovali a objasňovali jenom první dvě, a to ještě převážně zdrženlivě. Již o fázi koncentrace v lágrech a ghettech se v právních textech nenachází prakticky nic. U deportací a vyvraždění pak režim úplně rezignoval na jakoukoli právní ozdabu; zjevně neexistuje ani jeden listinný tajný rozkaz v tomto směru. Konec národního právního myšlení (*Den Endpunkt des völkischen Rechtsdenkens*) je poznamenán masovým a bezprecedentním zločinem. (*Dreier, H.: Die Deutsche Staatsrechtslehre in der Zeit der Nationalsozialismus, in Veröffentlichungen der Vereinigung der Deutschen Staatsrechtslehre, Berlin, de Gruyter, 2001, str. 39-40*).

47. Československý stát pak při nápravě poměrů po 2. světové válce vycházel z toho, že anexe jednoho státu druhým je nulitním právním aktem, a proto jsou bez dalšího nulitní i akty okupační moci proti takovému státu. Majetkové změny v oblasti veřejnoprávní proto prováděl automaticky, nicméně v případě majetku osob soukromého práva byla náprava stavu způsobeného dobou nesvobody spjata i s opatřeními proti těm, kteří stát v době jeho ohrožení zradili. Restituce po roce 1945 tak byly spjaty s přezkoumáváním národnosti a postojů i těch, kteří byli v době okupace postiženi. Z tohoto postupu nebyly vyňaty ani osoby, které byly pro svůj židovský původ postiženy v době nesvobody v největším rozsahu. Pro osoby soukromého práva platila pro obnovení jejich vlastnických vztahů především zvláštní právní úprava provedená dekretem č. 5/1945 Sb. a zákonem č. 128/1946 Sb. V daném případě však byl podruhé neoprávněně konfiskován majetek, který byl nesprávně považován za majetek německý. Kdyby se ale následně rozhodovalo v podmínkách demokratického právního státu, jistě by k nápravě došlo, z iniciativy samotného takového státu, který by tyto nesrovnalosti zjistil. Po únorových událostech roku 1948, kdy poté “lidově demokratický” a “socialistický” stát nedodržoval ani své vlastní zákony, když se mu to hodilo, však bylo iluzorní očekávat jakoukoli nápravu. Přitom šlo zjevně o majetek nezákonně odňatý v průběhu druhé světové války osobám židovského původu a podruhé neoprávněně konfiskovaný jako majetek Velkoněmecké říše po skončení druhé světové války Československým státem podle dekretu č. 108/1945 Sb., aniž by byla zohledněna absolutní neplatnost předchozího majetkového převodu.

48. V těchto souvislostech stěžovatel také uvedl, že to byl vlastně žalovaný stát (spojený se současným právní kontinuitou), jednající tehdy prostřednictvím svého

mocenského orgánu, ministerstva vnitra, kdo zapříčinil, že nemohl uplatnit včas svůj nárok podle restitučních předpisů. Toto ministerstvo bylo totiž až do roku 2010 jak složkou státu příslušnou k hospodaření s nemovitostmi po jeho prarodičích, tak zároveň organizační složkou státu oprávněnou jednat za ČR jako za osobu povinnou vyplatit vypořádání podle zákona č. 212/2000 Sb. Kontaktovat jej tato odpovědná složka státu mohla, když měla o stěžovateli veškeré informace, byla jí známa jeho adresa i skutečnost, že zůstal po tragických událostech naživu. Musela si být vědoma, že o nemovitost může být žádáno, což vyplývá mj. i z poznámky na konfiskační kartě “restituce nehlášena, ale možná - majetek býv. žid.” Stěžovatel se proto původně rozhodl nejdříve požádat ministerstvo vnitra o mimosoudní vyřešení celé situace a její nápravu. V žádosti podrobně popsal celou situaci, historii své rodiny a okolnosti konfiskací. Ministerstvo však žádost dne 14. 9. 2007 přípisem odmítlo s odkazem na podmínky restitučních předpisů. Tuto argumentaci považuje stěžovatel za zarážející. Uvedl, že ten stejný subjekt, jednající za stát (jako držitel ve zlé víře), který jeho prarodičům nemovitosti podruhé neoprávněně odebral, nyní argumentuje, že by nebylo společensky žádoucí nemovitosti vydat. Takový postup se podle stěžovatele neshoduje ani s dobrými mravy, ani s oficiálním postojem státu k problematice obětí holocaustu, vyjádřeným např. v Terezínské deklaraci, kde je mj. uvedeno: “Berouce v úvahu význam nemovitého majetku, který patřil obětem holocaustu (šoa), zúčastněné státy se důrazně vyzývají, aby bylo vyvinuto veškeré úsilí k nápravě důsledků protiprávního zabavení majetku, které bylo součástí perzekuce těchto nevinných lidí, z nichž převážná většina zemřela bez dědice ... proces restituce či kompenzace by měl být veden spravedlivě, komplexně a nediskriminačně, měl by být rychlý, jednoduchý, transparentní a pro jedince uplatňující nárok by neměl být nákladný ani zatěžující.”

49. Pokud odvolací soud konstatoval, že nikdo neměl stanovenou povinnost stěžovatele na možnost restituce upozorňovat, a to ani ohledně majetku, který nepřešel na třetí osoby, ale zůstal ve vlastnictví konfiskujícího státu, tu Ústavní soud konstatuje, že i když takový výklad (prostý veškeré velkorysosti) lze z čistě úřednického hlediska připustit, postačilo by jen trochu dobré vůle. Úřady, ministerstva a jiné orgány veřejné moci mnohdy jednají v duchu přepjaté “úřední logiky” a ve jménu majetkových zájmů státu tak, že pomocí striktně formalistického výkladu odbývají stěžovatele, kterým by naopak mohlo být vyhověno. Tím však potlačují mravní kapitál materiálního právního státu, vázaný na nezrušitelné a nepromlčitelné ústavní záruky spravedlivého procesu a práva na individuální posouzení každého případu. Zároveň tím promarňují věrohodnost demokratického právního státu, který by měl být schopen uznat podíl své odpovědnosti, projevit ochotu k odčinění alespoň části minulých křivd a založit tím důvěru ve stát, který nedohlíží jen na občany, ale i na sebe.

50. Zjištěné skutečnosti, vycházející z dostupných listin týkajících se majetkoprávního osudu předmětných nemovitostí, jakož i výše popsané zvláštní okolnosti případu odůvodňují závěr, ke kterému dospěl soud prvního stupně, když stěžovateli zcela vyhověl. Na straně stěžovatele tedy lze shledat legitimní očekávání úspěchu na požadovaném určení, jakož i naléhavý právní zájem. K obcházení restitučního zákonodárství dochází za situace, kdy navrhovatel mohl nárok uplatnit. Ústavní soud zde tedy nachází první skutečnost, odlišující posuzovaný případ od skutečností popsaných v stanovisku Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS-st. 21/05.

51. Druhou odlišující se skutečností je to, že stěžovatel se ve své věci nedomáhá určení vlastnického práva, které by mělo být podkladem pro záznam jeho vlastnického

práva do katastru nemovitostí, ale určení rozsahu aktiv, které by měly být předmětem dědického řízení po jeho prarodičích.

52. První z těchto odchylných skutečností oproti citovanému stanovisku považuje Ústavní soud za dostatečně závažnou, aby posuzovaný případ odlišoval od jeho závěrů, druhou nikoliv.

53. Ústavní soud tedy uzavírá že, skutkové okolnosti případu stěžovatele se neshodují s podmínkami, vymezeními Ústavním soudem v citovaném stanovisku, a první z těchto odchylek je natolik významná, aby odůvodnila rozhodnutí ve prospěch stěžovatele.

54. Dále Ústavní soud zvažoval, jak rozsoudit radbruchovský rozpor mezi obecným blahem, individuální spravedlností a právní jistotou.

55. Mohlo by se jevit, že ponechání předmětných nemovitostí ve státním vlastnictví by bylo v souladu s obecným blahem, avšak okolnosti, za kterých prarodiče stěžovatele o svůj majetek přišli, to nedovolují. Hrůzné zločiny, spáchané na československých občanech za okupace, často právě pod záminkou obecného blaha (árijské rasy, Třetí říše apod.), nedovolují, aby takovou argumentaci akceptoval jakýkoliv soud státu, který si váží sám sebe i lidských práv svých (i cizích) občanů. Kdyby se tímto způsobem zmocnila cizího majetku fyzická osoba, jistě by nebyly nejmenší pochybnosti o tom, že stěžovatel má právo na vydání věci, že jeho vlastnické právo resp. dědické právo zůstalo zachováno. Jen skutečnost, že pachatelem byla státní moc Třetí říše, nemůže způsobit rozdíl v posouzení práv stěžovatele.

56. Pokud se týká právní jistoty, Ústavní soud rovněž souhlasí se stěžovatelem, že zde dosažení individuální spravedlnosti nebrání žádná podstatná právní jistota dalších osob, která by byla narušena. Majetek jeho prarodičů nepřešel do vlastnictví jiných soukromých osob a byl nepřetržitě buď v majetku Třetí říše, obce, nebo našeho státu. Jiná situace by byla, pokud by v mezidobí v dobré víře předmětný majetek nabyla třetí osoba, zde bylo by nutné poměřovat oprávněné zájmy stěžovatele a právní jistotu třetí osoby.

57. V daném případě nelze opomenout rovněž další stěžejní okolnost. Stále existuje dům, který vlastnili a obývali stěžovatelovi prarodiče, po kterých mu jinak nezůstala ani jediná památka. Jak vyslovil Ústavní soud ve svém nálezu sp. zn. I. ÚS 2477/08, “rodina a rodinný život představují společenství osob, spojených biologickou, emoční a odvozeně též majetkovou vazbou; jde o soubor vazeb udržovaných nejen mezi žijícími jednotlivci, ale také o vazby, které naopak transcendentují lidský život. Představují linii, která spojuje současníky s jejich předky i potomky.” V důsledku rasové perzekuce byl stěžovatel připraven nejen o nejbližší příbuzné a o rodinný majetek, ale i o všechno, co tvoří rodinnou paměť, vědomí člověka o rodinných kořenech, emocionální zakotvení v čase, pevné přesvědčení o kontinuitě paměti předávané z předků na potomky. Nárok stěžovatele tak ve své podstatě nesměřuje pouze k nápravě majetkové krivdy, ale zahrnuje i požadavek na navrácení části rodinné identity. Jelikož soudy všech stupňů, rozhodující ve věci, tento aspekt případu úplně přehlédly, došlo také k porušení stěžovatelova základního práva na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života podle čl. 10 odst. 2 Listiny základních práv a svobod, a práva na respektování soukromého

a rodinného života podle čl. 8 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a svobod.

58. Z obecného právněfilozofického hlediska lze rovněž připomenout, co vyslovil Karl Jaspers na několika místech svého legendárního vyrovnávání se s německou minulostí (citováno dle Jaspers, K.: *Otázka viny: Příspěvek k německé otázce*, Academia, Praha, 2006, v překladu J. Navrátila): “Tam, kde s válkou nastupuje násilí, přestává právo. My Evropané jsme se snažili udržet v platnosti zbytek práva mezinárodněprávními ustanoveními, která byla uložena do haagské a ženevské konvence. Jak se ukázalo, bylo to marné. Právo je výsočná myšlenka lidí, kteří o ně opírají svoji existenci, a která je zajištěna násilím užívající moci; ta ale není určující zásadou. Tam, kde lidé vědí o svém lidství, dospívají k pochopení lidských práv a opírají se o přirozené právo, na které může každý apelovat. Navzdory platným zákonům působí, aby otevřelo prostor spravedlnosti prosté zákona. Neboť každé lidské ustanovení je při svém uskutečňování plně nedostatků a nespravedlností. Jsme politicky odpovědní za vládnoucí režim a za to, že jsme připustili, aby se na přední místa dostali lidé určitého typu. Nesmí se zaměřovat požadavek pomáhat tam, kde existuje bída vyžadující pomoc, s požadavkem přiznat zvláštní právo lidem, které nacistický režim deportoval a oloupil, vydrancoval a mučil, a stejně tak emigrantům. Onen odevzdaný mezní postoj v největší krajnosti - před tváří smrti, je pravdivý, jenom je-li za ním pevné rozhodnutí, které se vždy chápe toho, co je možné učinit, pokud ještě život trvá.”

59. Není třeba dodávat, že to, co německý filozof řekl Němcům, platí pro každý národ, který se dopouštěl nepravostí nebo jen přihlížel zločinům na svých spoluobčanech s omluvou, že by v podmínkách zotročení nemohl stejně ničeho změnit. Vůdčím principem zde je princip občanské odpovědnosti, a nikoliv kolektivní viny. Právo tu musí hrát stěžejní úlohu, jinak by žádným právem nebylo, ale jen souborem zákonů vyhovujících většině, či jen skupince právě mocných. Je notorií, že veškeré křivdy napravit nelze a vše zcela odškodnit také není možno; ale to, co zbývá, i když se jedná třeba jen o zanedbatelnou nápravu z hlediska celkově způsobeného utrpení, tedy to, co je možné a zároveň správné a spravedlivé vykonat, je přirozenoprávní povinností orgánů materiálního právního státu učinit.

60. Pro řešení zkoumaného případu také nelze přehlédnout, že ačkoliv se z uvedených důvodů nejedná o restituci, přesto je rozhodování v této věci v širším slova smyslu způsobem, jak odstranit křivdy minulých režimů a nastolit její spravedlivé řešení ve vztahu k oprávněným dědickým nárokům stěžovatele. Do značné míry analogicky tedy platí, co Ústavní soud v restitučních věcech již mnohokrát vyslovil: Je nutné, aby všechny příslušné orgány veřejné moci v duchu snahy o zmírnění některých majetkových křivd interpretovaly zákonem stanovené okolnosti, v jejichž důsledku k přechodu majetku došlo a aby přitom vycházely z individuálních rozměrů každého jednotlivého případu, které jsou založeny na zjištěných skutkových okolnostech. Stát a jeho orgány jsou povinny postupovat v souladu se zákonnými zájmy osob, jejichž újma má být alespoň částečně kompenzována. Tyto nároky jsou nároky do té míry mimořádnými, že to odůvodňuje i mimořádný postup soudů, co se poučení účastníků i jejich právních zástupců týče. Namísto je shora popsána interpretace vycházející z hodnotových a principiálních hledisek současného ústavního státu, kterým musí být všechny právní předpisy poměřovány.

V.

Závěr

61. Určovací žaloba je přípustným způsobem uplatnění nároků na odčinění majetkových a nemajetkových křivd, způsobených mocenskými orgány Třetí říše v letech 1938 – 1945, jestliže se jedná o nároky vůči státu a nezasahující do práv jiných osob. Není obcházením restitučních předpisů, jestliže stěžovatel uplatňuje své nároky určovací žalobou, protože je nemohl bez vlastní viny a pro vážnou překážku podle restitučních předpisů uplatnit včas a uplatňuje je bez zbytečného odkladu po odpadnutí této překážky.

62. Ústavní soud tedy uzavírá, že porušením práva na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod může být i situace, kdy v hodnocení zjištění absentuje určitá část skutkových skutečností, které vyšly v řízení najevo, eventuálně - nebo tím spíše - pokud je účastník řízení, a to třeba jen nepřímo, namítal, leč obecný soud je náležitým způsobem v celém souhrnu posuzovaných skutečností nezhodnotil, aniž by dostatečným způsobem odůvodnil jejich irelevantnost. Tím došlo k porušení práva stěžovatele na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, a v jeho důsledku i k porušení základního práva na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života podle čl. 10 odst. 2 Listiny základních práv a svobod, a práva na respektování soukromého a rodinného života podle čl. 8 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a svobod a k porušení práva dědit majetek podle čl. 11 odst. 1 Listiny.

63. Z uvedených důvodů bylo ústavní stížnosti zcela vyhověno, v souladu s ust. § 82 odst. 3 písm. a) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, jak je dostatečně zřejmé z výroku i z odůvodnění tohoto nálezu.

Poučení: Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 2.srpna 2016

David Uhlíř
předseda senátu